ŽALGIRIO NACIONALINIO PASIPRIEŠINIMO JUDĖJIMO priedas

Nr. 329

SU ŽALGIRIU – UŽ LIETUVĄ!

ŽALGIRIS

Audimas - ne tik muziejams

„Aukso vainiko“ laimėtoja, tarptautinių konkursų nugalėtoja, viena tituluočiausių audėjų Lietuvoje vilkaviškietė Marija Danilaitienė į audėjų gildiją įžengė netikėtai. Ilgai moterį trikdė abejonės, kad iš amato nepragyvens.

Kazimiero Linkevičiaus nuotr.

- Ar pavyko išsklaidyti nerimą, kad audimas yra darbas idealistams, kad, galvojant apie savo amato tęstinumą, tenka ieškoti ir mokyti tokius pat idealistus? *- teiravomės savo dviejų kambarių bute vieną kambarį audimo staklėms paskyrusios Marijos DANILAITIENĖS.*

- Matydavau, kaip ilgai mama užtrunka, kol 1 metrą audinio išaudžia, todėl jaunystėje audimu nesižavėjau. Prie staklių pastūmėjo pažintis su aukštesniosios liaudies amatų mokyklos direktoriumi Zigmu Kalesinsku. Vilkaviškio kultūros centre jis pristatė tautinį kostiumą. Mama ten su savo staklėmis audė, ir aš greta jos sukiojausi. Ten jis mane prieš 17 metų ir pastebėjo. Kai mamai buvo 82 metai, paprašė jos išausti tautinius sijonus. Žiūriu, nelabai jai beišeina, daro klaidų. Atsisėdau prie staklių ir išaudžiau už ją. Ir labai patiko. Pradėjau austi nuo paties sudėtingiausio rašto. Išmokti to rašto mama pas vieną audimo meistrę pėsčia ėjo 24 kilometrus. Mama raštų mokėjo daugybę. Ne visus esu išbandžiusi, bet jeigu reikėtų, išrinkčiau, žinau, kaip daryti.

- Ar žmonės vertina rankomis austus audinius?

- Ne visi. Kas yra meniškas žmogus - taip, o kiti nesupranta. Trūksta žinių, supratimo. Daugelis jaučiasi lyg į naujus vandenis įmesti. Reikia suprasti tą dalyką. Kai buvo 10 metų „Aukso vainiko“ jubiliejus, pasipuošiau pačios išausta suknele. Ėjo žmonės aplinkui ir žiūrinėjo. Labai norėčiau, kad atsirastų koks nors liaudies meną išmanantis dizaineris ir užsiimtų drabužių liaudiškomis temomis modeliavimu. Galiu išausti sudėtingiausią raštą, bet kokias detales sukurti, tačiau nesugebu ir neturiu laiko drabužių modeliuoti. Jeigu aš siųsiu ir mokysiuosi modeliuoti, neturėsiu laiko austi. Esu bandžiusi, ne tik sau, ir kitiems kasdienę ir šventinę aprangą, ne tautinį drabužį, sukūriau, bet nesijaučiu čia stipri.

- Kuriančių drabužių kolekcijas yra daug. O audžiančių ar daug?

- Nedaug. Gal koks 20, ne daugiau. Yra vyresnių už mane, bet yra ir vos perkopusių 20-metį. Dvi mokines iš savų išugdžiau. Viena - mano anūkė Emilija, kita - brolio anūkė. Abi jos tikrai aus. Iš viso esu išmokiusi 10 mokinių. Emilija studentė, studijuoja politologijos mokslus, o parvažiavusi sėda prie staklių. „Močiute, - sako ji, - juk aš beveik be specialybės, bent audimą turėsiu.“ Brolio anūkė baigusi buhalteriją, dirba ligoninėje, o laisvalaikiu audžia. Kita mano mokinė baigė fiziką, dabar išvažiavusi į Norvegiją užsidirbti, bet kai grįžta, laisvu laiku audžia. Išmokiau dar vieną mergaitę šakietę. Prie staklių bet ko nepasodinsi. Jeigu nėra užrašyta genuose, nieko ir neišeis. Jeigu jau kartą pabandei, pamiršti neįmanoma. Bet tam reikia tas stakles turėti. Mamos staklės stovi kultūros centre, aš savo bute turiu jų dvejas. Vienas sūnus pagamino, kitas išsimainiau natūriniu būdu su viena marijampoliete. Išaudžiu jai medžiagų, o ji man stakles atidavė. Sakė vis tiek neturinti jų kam palikti. Audimui reikia kantrybės ir didelio noro, čia greitai niekas nepadaroma. Nesudėtingą audeklą sijonui išaudi per tris dienas, o raštuotos prijuostės per dieną išrenki vos gerą sprindį. Mano mamos kartos moterys visos mokėjo austi. Jeigu kuri nesugebėjo, visam gyvenimui senmergystei buvo pasmerkta. Kiekviena lietuvė audė, kitaip lietuviai nebūtų išgyvenę. Nebuvo kuo apsirengti, rengėsi iš to, ką patys pagamindavo. Kaip ir viska, kas lietuviška, audimui skaudžiai smogė karai, trėmimai, melioracija. Niekas į Sibirą staklių neišsivežė, o grįžę nerado ne tik staklių, bet ir trobos.

Mano karta jau gyvenome ne audimo metą. Mano mama nuo staklių nutolusi nebuvo visą gyvenimą. Sunkiai dirbo, bet kiekvieną laisvesnę minutę poškėjo šaudyklėmis. Jos darbų, kol ji tik pajėgė dirbti, žmonės užsisakydavo, o namai - kaip muziejus. Mūsų, Grajauskų, kaime ne tik mama audė, audė dėdienė, audė kaimynė. Gražiškių kaime audėjų dar daugiau buvo. Gal kokios 4 moterys staklėmis dūzgino. Bet po savęs mokinių jos nepaliko. Aš, net daug pastangų nedėdama jaunystėje, austi išmokau, nes akies krašteliu stebėjau, kaip mama dirba.

> Kada pradės pavyzdį rodyti tie, kurie stovi pirmose eilėse, tada lietuviškumo mada į mūsų aprangą sugrįš

- Be audėjų Lietuva - ne Lietuva. Nebeliks, kas audžia, neliks, kas moko. Ką daryti, kad taip neatsitiktų?

- Visai tikėtina, kad audimui iškilo grėsmė išnykti. Kai kuriuose Lietuvos regionuose audėjų jau neliko. Daugelis jaunų moterų stakles mato pirmą kartą. Žadinti amatą reikėtų nuo mažų dienų, nuo darželio. Į Vilkaviškio audimo artelę vaikučiai atvedami iš darželio parodyti, kas tos staklės, kas su jomis daroma, ką galima sukurti. Ta karta jau galbūt domėsis. Vaikai labai noriai sėda prie staklių, net atitraukti negali. Bet ne visuose regionuose tokie centrai yra. Per audimą, raštus jaunimas suvokia lietuvybės vertę. Teko austi liemenes 4 metų mergaitei ir 6 metų berniukui. Močiutė važiavo jų aplankyti į Ameriką ir rengė dovanas anūkams, kad jie suprastų, kas yra tautiška. Bet nė viena močiutė neatėjo su pageidavimu išausti liemenę Lietuvoje gyvenantiems anūkams.

Staklėmis audžiami ne tik drabužiai. Tenka austi lovų užtiesalus, pagalvėles su vardiniais ženklais, užuolaidas su tautiniais motyvais. Labai gražiai atrodo. Pokario karta, ką kalbėti apie jaunimą, jau nevertina austinių takų. Jais galima priderinti, papuošti ne tik senovinio stiliaus namus, tie takai puikiai dera bet kur. Kur dar jaukumas, natūralumas, praktiškumas. Skandinavai iš savo namų austinių takų tikrai neišmetė, o pas mus jie jau seniai laikomi atgyvena. Išmokiau vieną moterį takus austi. Iš pradžių ji gynėsi: kas jų norės, kam jie reikalingi. Pasirodo, nori, tik reikia žmonėms parodyti.

- Ar vadinamasis mados elitas galvoja apie lietuviškomis staklėmis išaustas medžiagas, ar jiems rūpi tik prancūziški, itališki, amerikietiški audiniai? Ar mūsų įžymybės, dizaineriai ieško audėjų rankomis išaustų lino, šilko rietimų?

- Nežinau, ar tuos, kuriems audžiau medžiagas, galima vadinti įžymybėmis. Keli ambasadoriai pas mane buvo užsisakę audeklo liemenėms, surdutams. Neprisimenu, kokiose valstybėse jie dirbo. O daugiau niekas. Atvažiuoja užsienyje gyvenę ar tebegyvenantys lietuviai nusipirkti medžiagų. Gal ne tiek iš didelės meilės mūsų kultūrai, kiek reikalo prispirti. Nenori ten jie jaustis baltomis varnomis. Tenykščiai, labiausiai skandinavai, į valstybines šventes eina pasipuošę savo tautiniais drabužiais. Mūsiškiai jų neturi, jiems gėda, todėl priversti įsigyti. Manau, kad pagarbos savo tautiškumui mokytis reikia pradėti Lietuvoje, ne kur nors norvegijose, škotijose ar vokietijose. Turi pradėti mūsų valdžios vyrai, moterys, sėdintys Seime, Vyriausybėje, pavyzdį rodyti. Nebūtinai tai turi būti nuo pradžios iki pabaigos tautinis drabužis - platus, iki žemės sijonas, prijuostė skara, kykas, bet tautinio stiliaus sijonas su būdingais raštais. Daug įvairių variantų yra. Audžiau vienai jaunai smuikininkei audeklą suknelei, tunikai, sijonui. Mergina pati modelius sukūrė. Džiaugiasi turinti išskirtinių drabužių visoms progoms. Ir scenai, ir prie džinsų. Kada pradės pavyzdį rodyti tie, kurie stovi pirmose eilėse, kurie sėdi televizijos studijose, į kuriuos žiūri ir kuriais seka, tada lietuviškumo mada į mūsų aprangą sugrįš. Prieš praėjusią Dainų šventę viena dizainerė paėmė mano išausto audeklo piešinį, pasidarė trafaretą ir išpurškė lietuviškus raštus ant sintetinio audinio. Tikrai tokio drabužio nepirkčiau. Man jis atrodo sugadintas. Audėjai neaudė iš sintetinių siūlų. Lietuviškas audinys negali būti sintetinis. Jis turi būti natūralus - vilnonis, lininis. Tada gal atsiras poreikis vėl linus auginti, atsiras natūralaus audinių dažymo įmonėlės. Sulaukiu daug atsiliepimų, kad mano darbai gražūs, bet brangesni negu Gariūnuose. Taip ir turi būti, rankomis pagamintas daiktas yra tikras, šiltas, meilus, ilgaamžis.

- Gal tai ne prestižas?

- Gal? Bet greičiausiai trūksta supratimo. Žmonės paprasčiausiai nėra matę, ką staklėmis galima pagaminti. Nežinau, kur jie ką perka, bet, kaip matau, jų drabužiai pasiūti iš kur kas brangesnių audinių negu išausti lietuviškomis staklėmis. Manau, kad tikras lietuvis savo drabužinėje privalo turėti kažką lietuviško, kad galėtų didžiuotis: aš išaugau iš tų šaknų. Vienas toks atsiras, kitas, o trečiam bus gėda neturėti. Antra vertus, keliolika audėjų per visą Lietuvą visų neaprengs, bet reikia sudaryti sąlygas, rodyti pavyzdį, ir audžiančių atsiras. Nežinau nė vienos parduotuvės, kur būtų galima įsigyti rankų darbo audinių, tad jeigu kas ir norėtų, nelabai žinotų, kur ieškoti, kieno prašyti.

- Ne visi lietuviški amatai yra vienodai nustekenti. Kokį pažymį rašytumėte audimui?

- Dvejetą rašyčiau. Labai populiarus yra drožimas iš medžio, metalo, kalvystės, keramikos dirbinių gaminimas, bet ne audimas. Galbūt atsirastų postūmis, jei mados dizaineriai atsigręžtų į rankų darbo audinius, gamintų kolekcijas, rengtų parodas. Pati bandžiau ieškoti ryšių. Niekas nenori. Gal mus trypė labai daug kas, gal mes savo šaknų nebegerbiame. Šventes švenčiame, minime, bet jeigu taip rimtai paegzaminuotume, ne vienas nepasakytų, kada Lietuvos karalystė buvo sukurta, kokiomis aplinkybėmis Lietuvos Nepriklausomybė atkurta. Ne vienam reikėtų pasikartoti ne tik etnokultūros, bet ir Tautos istoriją. Iš patirties galiu pasakyti, kad ne vieną gyvenantį užsienyje svetimi žmonės priverčia pasijusti lietuviais, gerbti savo tautinį apdarą. Čia jau yra prievarta, o ne troškimas būti lietuviu. Kiti sako: nenoriu svetimoje šalyje pasisakyti esąs lietuvis. Toks žmogus neturi lietuviškumo ilgesio. Kaip dauguma linkę sakyti, lietuvius iš namų veja nepritekliai, bet nė vienas neprisipažįsta, kad išvažiavimas yra labai skausmingas. Išvažiuodamas save apiplėši. Kad ir kiek uždirbtum, svetur nepritapsi. Grįši, turėdamas pinigų, bet jau nerasi to, ką galėjai turėti čia nuolat gyvendamas.

Kalbėjosi Dalia BYČIENĖ

Bankai dirba Lietuvai ar Lietuva - bankams?

Bankai įvedė nemokamai išgryninamų pinigų limitus. Estijoje jis siekia 2000 eurų, Latvijoje - iki 715 eurų, o Lietuvoje - iki 580 eurų. Kas vyksta Lietuvoje su bankais, kad iš Baltijos šalių esame labiausiai skriaudžiami?

Apie tai prie ŽALGIRIO NACIONALINIO PASIPRIEŠINIMO JUDĖJIMO apskritojo stalo diskutavo Seimo narys prof. Povilas GYLYS, Seimo narys Gintaras TAMOŠIŪNAS, buvusi bankininkė Gitana MARKOVIČIENĖ, Lietuvos smulkiojo ir vidutinio verslo tarybos narys Saulius ŽILINSKAS, prof. socialinių mokslų daktarė Jolanta SOLNYŠKINIENĖ. Diskusiją vedė žalgirietis Gediminas JAKAVONIS.

J.SOLNYŠKINIENĖ: Pirmiausia iš esmės pasikeitė bankų vaidmuo. Pasižiūrėkime, ką bankai veikdavo, tarkim, prieš 100 metų. Tradiciškai bankas buvo suprantamas kaip įstaiga, teikianti finansines paslaugas. Jie rinkdavo indėlius, pagal valstybės išduotą licenciją išduodavo paskolas. Ir paprastai uždirbdavo iš maržų ir tam tikrų paslaugų už banko paslaugas.

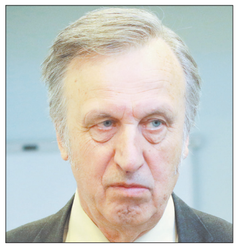

Šiuo metu matome, kad bankai ir apskritai finansų institucijos kišasi į didžiosios politikos konstravimo procesus. Ir makro-, ir mikroekonominius procesus. Jie netgi bando formuoti tam tikrus vartojimo įpročius, tam tikrą vartojimo filosofiją.

Pasižiūrėkime pastaruosius įvykius: finansų krizę, įvykius Graikijoje, mūsų mokesčių situaciją. Tai rodo tam tikrus dalykus. Kad finansų institucijos turi nepaprastai didelę derybinę galią. Po visų privatizavimo procesų daugelyje šalių nėra valstybinio lygmens bankų poveikio svertų.

Po finansų krizės dalis bankų, patyrusių nuostolius, bankrutavo. Bet didžioji dalis labai greitai atsistojo ant kojų ir dar daugiau atrado planų. Jie perėmė didelę dalį aktyvų, sukūrė antrines kompanijas, kurios užsiima turto pardavimu, ir galiausiai bankai tapo laimėtojais.

Turiu skaičius, pažiūrėjau, koks yra bankų pelningumas. Ir pasaulio, ir Lietuvos bankai, kurie išgyveno krizę, dabar yra labai geroje situacijoje. O mes iki šiol vis dar veržiamės diržus. Viešojo sektoriaus darbuotojai gauna mažesnius atlyginimus ir pan.

Iš principo bankininkai yra tokie patys verslininkai, kaip ir visi kiti. Bankai įpratino žmones gyventi skolon. Jie vykdo tam tikrą smegenų plovimo politiką.

Bankai įpratino naudotis virtualiais pinigais, internetine bankininkyste. Lietuvos bankų asociacijos vadovas Stasys Kropas sako, kad bankai skatins atsiskaitymus ne grynaisiais pinigais, keis gyventojų elgesį.

Dar daugiau, aš įtariu tam tikrus lobistinius veiksmus. Jeigu pažvelgsime į lietuvišką tikrovę, tai Vyriausybė staiga pareiškė, kad reikia apriboti grynųjų pinigų cirkuliaciją. Ir yra numatytos tam tikros „lubos“.

Atlikau skaičiavimus, kodėl bankai tai daro. Ką jie iš to gaus, kompensuodami savo nuostolius?

Valstybės iš kažkur turi gauti lėšų, kad finansuotų savo funkcijas. Graikijos pavyzdys akivaizdžiai rodo, kad jos yra prasiskolinusios. Tampa labai lengva jomis manipuliuoti, o derybinių svertų vyriausybės neturi. Todėl yra nenaudinga taupymo, reformų politika. Netgi žalinga įvairiais atvejais.

G.JAKAVONIS: Anksčiau buvo atsiskaitymas „prekė - pinigai“. Dabar bankai skolina pinigus, kurių iš esmės neturi. Kaip tai atsiliepia Lietuvos smulkiajam ir vidutiniam verslui, kuris lyg ir turėtų pakelti vidurinę klasę, naikinti socialinę nelygybę?

S.ŽILINSKAS: Kol kas stebuklų neįvyko. Kaip po krizės traukėsi verslo kreditavimas, taip traukiasi ir dabar. Apskritai Lietuva yra unikali vienu keistu aspektu: bendras gyventojų paskolų likutis jau dabar yra didesnis nei verslo paskolų likutis. Kitų tokių šalių nėra.

▶ Tai kas gi valdo šalį? Politikai ar didysis verslas, taip pat ir bankai?

Prof. Povilas GYLYS
Seimo narys

Iš tikrųjų nėra tikslo pulti bankus. Bankai - lygiai toks pat verslas. Bet jie daro tokį verslą, koks jiems yra leidžiamas. Čia ir yra esminė detalė, ką gi veikia mūsų valdžia ir ką veikia mūsų priežiūros institucijos.

Šiuo atveju yra tik viena gera naujiena. Lietuvos bankas, tapęs Europos centrinio banko filialu, privalo vykdyti jo išleistus norminius aktus.

Kreditavimo, vartotojų, smulkiojo verslo padėtis Europoje yra daug kartų geresnė nei Lietuvoje.

2013 m. buvo įsiplieskusi pirmoji diskusija dėl bankų įkainių. Lietuvos bankas Biudžeto ir finansų komitetui pristatė ataskaitą, ir ji tuo metu rodė elementarų dalyką. Visame pasaulyje egzistuoja bankų konkurencijos modeliai. Yra trys klientų apmokestinimo būdai. Arba tai yra mėnesinis mokestis, arba mokestis už įplaukiančias lėšas, arba mokestis už išeinančias lėšas.

Jeigu mes paimsime tris didžiuosius Lietuvos bankus, fokusas yra tas, kad tik Lietuvoje taikomas trijų rūšių apmokestinimas.

Kodėl Latvijoje, Estijoje bankai konkuruoja atsiskaitymo modeliais? Labai paprasta. Dar kokiais 1996-1997 m. Estijos konkurencijos taryba stuktelėjo per bankininkystės sektorių, kad nebūtų monopolijos ar oligopolijos, kad ir kaip tai pavadintume. Ir nuo to laiko ta rinka po truputį reguliuojama.

Latvijoje po krizės 2010 m. finansų ministras išleido patį elementariausią nutarimą, kuris skelbia: bankai tapo visuomenine paslauga.

Yra reguliuojamas dujų, elektros sektorius, kuris paveikia kiekvieną gyventoją, tai ar bankai nepaveikia kiekvieno gyventojo? Baikite juokus. Tai yra reguliuojama sritis. Jeigu tai reguliuojama sritis, tada išleidžiamas nutarimas, kad atsiskaitymo įkainiai negali būti didesni, ir viskas.

Čia tiktai valdžios klausimas. Yra daug to paties Biudžeto ir finansų komiteto nutarimų. Tegul Seimo nariai susipažįsta, jeigu nežino. Yra daug 2011 m. Europos Sąjungos rekomendacijų, kuriose nurodoma, kad tai yra visuomeninės paslaugos. Tai įveskime jų reguliavimą. Bet pas mus nėra politinės valios.

Vienintelė keistai gera naujiena yra ta, kad Europos Sąjungos norminiai aktai lietuviams yra geresni nei gerbiamų mūsų valdžios atstovų.

G.MARKOVIČIENĖ: Mane savotiškai stebina visa ši bankų sistema Lietuvoje. Dar prieš 4-5 metus Ūkio ar „Snoro“ banko įkainiai visą laiką skyrėsi nuo didžiųjų mūsų šalies bankų - „Swedbank“, SEB ar DNB.

Dabar ypač siūlomos banko kortelės. Šioje vietoje matau gal tik vieną aspektą - norą žmones įkalinti, kad jie naudotųsi kortelių sistema. Kad būtų labai paranku kontroliuoti, ką žmogus perka ir kur perka, kontroliuoti pinigų judėjimą.

Išgryninimo mokestis yra fantastiškai didelis. Labiausiai stebina, kad net jei žmogus nori įnešti pinigus į savo banko sąskaitą, šiandien už tai irgi turi mokėti. Tuose pačiuose kaimuose žmonės juk vis tiek atsiskaito grynaisiais, nes jie taip įpratę.

Reikia sumokėti komunalinius mokesčius, ir vėlgi yra įkainiai. Jų turbūt niekas nekontroliuoja, nes tos įmokos yra be galo didelės.

Man atrodo, kad užsienio bankai Lietuvoje daro tai, ką nori. Kontrolės kaip ir nėra. Paradoksas, nes pelnai yra didžiuliai, o koks į valstybės biudžetą sumokamas mokestis?

G.TAMOŠIŪNAS: Dėl bankų lobizmo - manau, kad bankų įtaka gana seniai stiprėja. Tai susije ir su Lietuvos banku, ir su Finansų ministerija, ir su visais bankais. Jeigu pažiūrėtume tas tris institucijas, tai jose sukasi iš esmės tie patys darbuotojai.

Visų bankų direktoriai, generaliniai direktoriai, žmonės, kurie dirba Lietuvos banke, Finansų ministerijoje, yra susiję tam tikrais ryšiais, visi yra vienaip ar kitaip kitados arba dirbę, arba besimokę.

▶ Seime į frakcijas ateina bankų, finansų lyderiai. Prisimelavo dėl euro, kad niekas nebrangs

Gediminas JAKAVONIS
Žalgirietis

Tai yra šiek tiek iškreiptas modelis. Lietuvos bankas turėtų būti ta institucija, kuri kontroliuoja bankus. Jis turėtų atsverti pačių bankų lobizmą ir atstovauti žmonių, valstybės interesams.

Bet šiandien akivaizdžiai matyti, kad Vito Vasiliausko, Lietuvos banko valdybos pirmininko, vadovaujama institucija yra bankų pusėje. Ir dirba bankų lobistinį darbą. Dirba jį ir Seime, kai pristatomi klausimai Biudžeto ir finansų komitete, įvairūs įstatymų pakeitimai.

Kai Lietuvos bankų asociacijos vadovas Stasys Kropas ką nors iškelia viešumoje, tai visada būna šalia ir V.Vasiliauskas, kuris praktiškai linkčioja galvą, ir žmonių gynimo intereso nėra jokio.

G.JAKAVONIS: Bet šone visada būna ir Rimantas Šadžius - finansų ministras, Vyriausybės narys.

G.TAMOŠIŪNAS: Šios trys institucijos šiandien yra susivienijusios. Ir jos padarė viską, kad turėtume tokią situaciją, kokią dabar turime.

Suprantu, kad Finansų ministerija yra labai svarbi institucija. Tačiau bet kokiu atveju Lietuvos bankas turėtų būti čia lyderiaujantis. Jie turėtų užsiimti bent jau žmonių interesų gynimu.

Šiuo metu Lietuvoje likę tiktai švedų kapitalo bankai. Dėl „Snoro“, Ūkio bankų - niekas nešneka dėl jų ūkiškumo, bet pasaulis nesibaigia vien tiktai Ūkio ir „Snoro“ bankais.

Iš tikrųjų yra daug gerų bankų Vokietijoje - yra „Raiffeisen Bank“, „Kreditbank“ bandė į Lietuvą ateiti, bet dėl įvairių priežasčių jis čia neišsilaikė.

Manau, Lietuvos bankas turėtų skatinti kuo didesnę konkurenciją. Nes bet kokiu atveju bankas yra

▶ Bankai išgyveno krizę, dabar yra labai geroje situacijoje. O mes iki šiol vis dar veržiamės diržus

Prof. Jolanta SOLNYŠKINIENĖ
Socialinių mokslų daktarė

verslas. Švedų bankai, turėdami čia monopolinę padėtį, daro viską - ir lobizmu užsiima, ir įkainius kelia.

Dėl to paties pabrangimo. Labai keista, kad du bankai, kurie užima kokius 95 proc. bankomatų rinkos Lietuvoje, „Swedbank“ ir SEB bankai, vienu metu sumažino grynųjų pinigų išėmimo limitą ir žmonėms padidino įkainius. Ir niekas, nei Lietuvos bankas, nei kitos institucijos, čia neįžvelgia kartelinio susitarimo.

Pradedančiam smulkiajam verslui pasiimti paskolą šiandien yra beveik neįmanoma. Kitokia situacija buvo prieš kokius aštuonerius metus, kai buvo pirmieji europiniai projektai. Tuomet užtekdavo įmonei laimėti europinį projektą, ir ji gaudavo 50 proc.

Nueidavai į banką, pateikdavai Nacionalinės mokėjimo agentūros sutartį, kad laimėjai projektą, ir visi bankai išduodavo reikiamus 50 proc. Nebūdavo problemų. Šiandien tai iš esmės neįmanoma.

Bankai dabar bando maksimaliai uždirbti pinigų iš aptarnavimo, kitų paslaugų. 2014 m. bankuose buvo rekordiškai didelis indėlių kiekis. Jis buvo padidėjęs beveik iki 50 mlrd. litų.

Eltos nuotr.

▸ Kas viešojoje erdvėje kiekvieną dieną gina viešąjį interesą? Sudaromas įspūdis, kad Gitanas Nausėda (SEB banko analitikas), Nerijus Mačiulis (banko „Swedbank“ analitikas) ir dar keletas žmonių. Jie niekada nepasakys, kad bankai nesumokėjo 120 mln. litų į biudžetą

Indėlių suma beveik pavijo skolų portfelį. Jeigu indėlių daugėja, tai natūralu, kad bankai turi už tai mokėti palūkanas, kad ir kokios mažos jos būtų. Ir jie stengiasi uždirbti iš visų kitų papildomų paslaugų.

G.JAKAVONIS: Štai Pagėgių savivaldybėje nėra nė vieno bankomato. Seime į frakcijas ateina bankų, finansų lyderiai. Prisimelavo dėl euro, kad niekas nebrangs. Estijoje, įsivedus eurą, per metus kainos pakilo 40 proc. Lietuva yra Europos Sąjungoje, Šengeno zonoje. Tai susisiekiantys indai, kaip kainos gali nekilti? Seimo narys, savo rinkėjams prišnekėjęs tokių dalykų, kitoje kadencijoje jau nepasirodytų.

P.GYLYS: Jeigu yra pavienis melas, tai tavęs neišrinks. Bet jeigu jis organizuotas valstybiniu mastu ir jeigu meluoja dauguma, tada nėra iš ko rinktis. Mes ne ant tų pamatų statome valstybę. Negali pastatyti ant melo pamatų.

Kalbama apie nepamatuojamą bankų galią. Bet nepabijokime užduoti klausimo: tai kas gi valdo šalį? Politikai ar, tarkim, didysis verslas, taip pat ir bankai?

▶ Vito Vasiliausko vadovaujama institucija yra bankų pusėje. Ir dirba bankų lobistinį darbą

Gintaras TAMOŠIŪNAS
Seimo narys

Buvo krizė, buvo išpūstas burbulas. Kas jį išpūtė? Bankai masiškai vežė eurus, davė kreditus eurais. Jie suformavo valiutų riziką. Juk atiduosite eurais. O jeigu kas nors su litu būtų atsitikę? Juk žmonių pajamos buvo litais, o atiduoti reikėjo eurais. Jeigu litams kas būtų atsitikę, vadinasi, skola būtų padidėjusi dar trečdaliu ar kažkiek.

120 mln. litų buvo ta suma, kuri galėjo duoti viešąją naudą.

Visuomenė tai žino? Visuomenė nežino, nes visa tai yra slopinama. Organizuotai slopinama.

Koks yra valstybės valdymo modelis? Kontroliuoti viešąją erdvę. Neleisti tokiems duomenims iškilti į paviršių.

Turime visą bankų komentatorių, vadinamų ekspertais, plejadą. Jūs man pasakykite ne politikus, o ekspertus, kurie yra laisvi?

Kas viešojoje erdvėje kiekvieną dieną gina viešąjį interesą? Sudaromas įspūdis, kad Gitanas Nausėda (SEB banko analitikas), Nerijus Mačiulis (banko „Swedbank“ analitikas) ir dar keletas žmonių. Jie niekada nepasakys, kad bankai nesumokėjo 120 mln. litų į biudžetą ir kad mes galėjome beveik nupirkti gerą tanką. Vieną, bet tanką. Tai vis šis tas.

Vadinasi, viešoji erdvė, nacionalinis transliuotojas, tie patys ekspertai, Lietuvos laisvosios rinkos institutas, bankai pučia į vieną dūdą. Neginamas viešasis interesas. Šioje erdvėje gali daryti labai daug dalykų. Ir sakyti, kad bankai altruistiniais tikslais didina mokestį už pinigų išgryninimą.

S.ŽILINSKAS: Bet juk grynieji pinigai - tai oficiali mokėjimo priemonė. Kaip aš galiu, turėdamas oficialią mokėjimo priemonę, atsiskaityti su valstybe? Niekaip. Aš turiu nueiti į banką ir per jį pervesti pinigus.

G.MARKOVIČIENĖ: Bet jeigu jūs pervesite du eurus, kiek dar komisinio mokesčio sumokėsite.

P.GYLYS: Žmogus turi pinigą, nori atsiskaityti su kitais. Tos galimybės yra siaurinamos.

Kalbame apie graikus, kokie jie blogi, tinginiai, bet kas pas mus po nosimi vyksta? Nėra rimto kreditavimo. Bankai iš esmės atsisako savo pagrindinės funkcijos - tarpininkavimo suteikiant kreditą. Surenki indėlius - perkredituoji. Bankai nuo to bėga, nes tai susiję su tam tikra rizika.

O štai uždėjai naują mokestėlį, ir nėra jokios rizikos, pasiėmei gryną pinigą. Jis kapsi su kiekviena operacija.

Turime bendrą sisteminę politinę bėdą. Politikai nelabai žino, kas yra viešasis interesas. Jeigu sužino, tai bijo jį ginti, nes bankai tokie galingi su savo informacine infrastruktūra.

Kodėl bankų patarėjai G.Nausėda, N.Mačiulis užėmė viešąją erdvę? Todėl, kad tai yra dengimo forma. Tada turime konstatuoti, kad Latvijoje ir Estijoje kartelinio susitarimo yra mažiau. Ir tai rodo, kad Lietuvos ne tik politikai, bet ir visa nomenklatūra yra blogesnės kokybės nei Latvijoje ir Estijoje.

J.SOLNYŠKINIENĖ: Dėl kartelinio susitarimo ir dėl Lietuvos ekonomikos būklės bankai yra finansiškai atsakingi. Yra padaryti tyrimai, kai kuriuos skaičiavimus pati atlikau. Per finansų krizę tam tikri ekonomikos sektoriai smuko kartais. Ir nurašyti to eksporto mažėjimui negalima.

Tarkim, statybų sektorius sumažėjo per pusę. Ir tai įvyko dėl kreditavimo sąlygų keitimo - bankai vertė perrašyti jiems nenaudingas verslininkų sutartis.

Dėl to, kad bankai sumažino kreditavimą, namų ūkių ir verslo subjektai patyrė didžiulių nuostolių. Taigi tų nuostolių kaltininkai yra bankai. Ką daro Konkurencijos

▶ Reguliuojamas dujų, elektros sektorius, kuris paveikia kiekvieną gyventoją, tai ar bankai nepaveikia kiekvieno gyventojo?

Saulius ŽILINSKAS
Lietuvos smulkiojo ir vidutinio verslo tarybos narys

taryba? Ką daro Lietuvos bankas? Na, jis turi labai mažai priežiūros galių. Galų gale kodėl atskirų valdančiųjų frakcijų nariai nekelia šito klausimo? Tai yra labai aiškūs skaičiai, tą žalą galima išsireikalauti net per teismą.

Pasaulyje tokių precedentų yra, Lietuvoje apie tai niekas nekalba. Skęstančiųjų gelbėjimas yra pačių skęstančiųjų reikalas.

Kokia bankams nauda iš visų šitų mokesčių? SEB banko elektroniniame puslapyje buvo toks gražus pranešimas. Jame skelbiama, kad banke kas sekundę įvykdomi du atsiskaitymai mokėjimo kortele. Vadinasi, 20 mln. kartų per 5 mėnesius klientai atsiskaitė banko kortelėmis už 420 mln. eurų. Ką tai reiškia?

Bankai ima 1-4 proc. sumos mokestį vien už kortelės brūkštelėjimą. Aritmetiniu būdu paėmiau vidurkį, padauginau, ir ką aš gavau? Tai yra 8,4 mln. eurų per pusę metų, maždaug 23 mln. eurų per metus, jeigu būtų išlaikomos tos pačios tendencijos.

▶ Dabar ypač siūlomos banko kortelės. Matau norą žmones įkalinti, kad jie naudotųsi kortelių sistema

Gitana MARKOVIČIENĖ
Buvusi bankininkė

Dabar, kai atsiskaitymai grynaisiais siekia maždaug 80 proc., tai sudaro 15 proc. visų banko pajamų. Jeigu, palaikydami valstybės norą kovoti su šešėliu, priverstume visus atsiskaitinėti mokėjimo kortelėmis ir 100 proc. SEB banko klientų atsiskaitinėtų kortele, vien iš šitos operacijos bankas uždirbtų iki 35 proc. pajamų.

Kodėl bankai taip elgiasi? Nulinės palūkanos už indėlius išsisėmė, nebėra kur dėtis. Tiktai 3 proc. gyventojų gali imti būsto paskolas, nes dauguma tapo nemokūs, yra sugriežtinti reikalavimai. Dėl to atsirado daugybė paslaugų, už kurias mes turime mokėti didžiulius pinigus. Ir iš esmės nėra kaip sutramdyti bankų savivalę.

G.JAKAVONIS: Aukščiausia ir populiariausia mūsų politikė - tai prezidentė. Ji vis dėlto buvusi finansų ministrė, ar ji nemato šitų dalykų? Ir kai prezidentės D.Grybauskaitės rinkimų štabo vadovas V.Vasiliauskas eina tokias pareigas, ką gali padaryti paprastas Seimo narys?

S.ŽILINSKAS: Galima apibūdinti paprastai, bet drastiškai - tiesiog esame finansinės kolonijos situacijoje. O logika gana paprasta: jeigu kitados bankininkystė prasidėjo nuo suolelio, tai dabar ginčijamasi, ar teisingai Biblijoje išvertė, kad prekybininkus išvijo, ar vis dėlto palūkininkus išvijo? Egzistuoja pakankamas kiekis religijų, kurios draudžia palūkanų verslą.

P.GYLYS: Galėtume pradėti nuo viešo konstatavimo, kad mūsų šalis yra periferinė, o ekonomine prasme - gal pusiau kolonija. Reikia pasakyti švedams ir kitiems skandinavams, kad mes esame Europos Sąjungoje, o su mūsų žmonėmis elgiamasi kitaip negu su jų.

Beje, kai mes beveik veltui atidavėme kreditų rinką, aš pasižiūrėjau sumas - buvo keli šimtai milijonų litų. Pasižiūrėkite pajamas, kasmet gaudavome apie milijardą litų pelno. Ar įsivaizduojate? O atidavėme už kelis šimtus milijonų.

Mūsų elitui trūksta drąsos pasakyti: „Tai ar mes esame kolonija, ar esame partneriai?“ Sudarėme sąlygas galvodami, kad ateis korektiškas verslas su skandinaviškais standartais. Ką gauname? Gauname 10 proc. palūkanų krizės metu, o jos kaltininkai iš dalies yra patys bankai.

Mokesčių nemokėjimas, visos šitos permainos, kartelinis susitarimas. Istorija vis tiek atsakys, kas atsitiko su „Snoro“ ir Ūkio banku.

Ar yra kartelinis susitarimas, ar ne? Ar nebuvo skandinavų bankų intereso, kad šitie du bankai žlugtų? Ar mes negalėjome nacionalizuoti?

Labai gerai prisimenu, kai nacionalizavo „Royal Bank of Scotland“. Bankas buvo patekęs į tikrą bėdą, o valstybė pasakė: „Viskas, mes neleisime šitam bankui bankrutuoti.“

Ar čia nebuvo aukščiausio lygio korupcijos, ar tai tik nesupratimas? Galbūt nesuprato. Pavyzdžiui, V.Vasiliauskas - joks bankininkas, jis yra teisininkas.

Aš visą laiką norėjau tapti generaliniu prokuroru. Kaip manote, ar mane paskirtų? Ne, aš neturiu teisininko diplomo, ir tai teisinga. Bet V.Vasiliauską galima skirti centrinio banko vadovu, nors jis turi tiktai kuklią mokesčių mokėjimo, kas yra kita sritis, patirtį.

Vien dėl to, kad tai yra žmogus, artimas rūmams. Nėra popieriaus - ekonomisto išsilavinimo, nėra ir patirties. Bet visuomenė nereaguoja. Kodėl nereaguoja? Turime atvirai šviestis.

Būdamas Biudžeto ir finansų komitete, matau, kad mes viską panardiname į detales, o didelius klausimus labai mažai nagrinėjame. Daugelis žmonių komitete neturi ekonominio išsilavinimo, ir tada PVM, šilumos lengvatas mes galime mėnesiais nagrinėti. O to, ką mes čia šiandien šnekame makroekonominiu lygiu, iš esmės nenagrinėjame.

Parengė Janina PELECKIENĖ

Visa filmuota medžiaga tinklalapyje
www.suzalgiriu.lt

Liudvikas Stulpinas - pirmasis Lietuvos jūrų kapitonas

Kasmet vykstančioje Klaipėdos Jūros šventėje tradiciškai pagerbiamas pirmojo Klaipėdos uosto kapitono Liudviko Stulpino atminimas (1871-1933). Tai pirmasis lietuvis, tapęs tolimojo plaukiojimo kapitonu, ir vienas iš nelaimę Šiaurės Atlante patyrusio kruizinio laivo „Titanikas“ gelbėtojų. Atgautos Klaipėdos uosto pirmasis kapitonas, Lietuvos jūrininkų sąjungos kūrėjas ir lietuviško prekybos laivyno pradininkas.

▸ Liudviko Stulpino skulptūrinis biustas - prie namo, kuriame gyveno ir dirbo pirmasis Klaipėdos uosto kapitonas

▸ Namas, kuriame gyveno ir dirbo pirmasis Klaipėdos uosto kapitonas

Redakcijos archyvo nuotr.

Netikėta lemtis

Gimęs ir augęs pasiturinčių ūkininkų šeimoje, Telšių apskrities Viešvėnų parapijos Jomantų kaime, būdamas 14 metų liko našlaitis. Po metų nuvyko į Liepojos uostą, ten įsitaisė latvių burlaivyje jaunesniuoju jūreiviu. Taip prasidėjo 48 metus trukusi jūrininko karjera... Jūreivystės praktikos įgijo latvių ir estų burlaiviuose. Penkerius metus tarnavo ledlaužyje „Ledokol II“, dalyvavo su juo ekspedicijoje į Šiaurės ašigalį. Būdamas bocmanu mokėsi Liepojos navigacijos mokykloje, įgijo tolimojo plaukiojimo laivo šturmano diplomą.

Tarnyba laivuose grūdino

1907 m. „Rusijos Rytų Azijos laivininkystės bendrovė“ įsteigė nuolatinį susisiekimą tarp Liepojos ir Niujorko, L.Stulpinas tarnavo jaunesniuoju šturmanu keleiviniame-krovininiame garlaivyje „Livonija“, vėliau kaip vyresnysis šturmanas plaukiojo tos pačios linijos laive „Estonija“. Čia jis sutiko kitą lietuvį - būsimą Lietuvos kariuomenės generolą V.Nagių-Nagevičių. Jis privalėjo keletą mėnesių atidirbti už Peterburgo karo medicinos akademijos skirtą stipendiją. 1908 m. L.Stulpinas paskirtas laivo „Lithuania“ kapitonu. 1909-1913 m. buvo vieno didžiausių ir geriausių to meto laivo „Birma“ kapitonu. Laivas plaukiojo tarp Rusijos ir Šiaurės Amerikos. 1912 m. balandžio mėn. L.Stulpino vadovaujamas laivas dalyvavo gelbėjant skęstantį „Titaniką“. Jei ne britų dienraštis „The Daily Telegraph“, papasakojęs visą šią istoriją, išgirstą iš pirmųjų lūpų, vargu ar būtume sužinoję apie lietuvio kapitono pasiaukojimą gelbėjant „Titaniko“ keleivius.

„Titaniko“ gelbėjimas

Pirmasis jūrų milžino nelaimės signalus „Birmos“ radistas užfiksavo 23.45 val., praėjus vos penkioms minutėms nuo tos akimirkos, kai „Titanikas“ susidūrė su ledkalniu. Tuo metu L.Stulpino vadovaujamas laivas buvo maždaug už 100 jūrmylių nuo tragedijos vietos. Nedelsiant buvo pakeistas kursas. Vienas laivo radistu tarnavęs britas dienraščio žurnalistui pasakojo: „Vyriausias stiuardas, numanydamas, kad už šešių-aštuonių valandų jam teks maitinti, šildyti, įkurti, kaip tikėjomės ir meldėmės, šimtus išsigelbėjusių, sėdėjusių atvirose valtyse per ledinį šaltį, skubino kiekvieną pavaldinį

Wikipedia nuotr.

ruošti maistą, orkaitėje be paliovos kepė begalė duonos, buvo gaminamas įvairus maistas, stiuardai ir stiuardesės ruošė kajutes, lovas, patalynę nelaimingiems keleiviams priimti. Visi darbavosi ir kartu tvyrojo didžiulis nerimas, kokio nebuvau anksčiau matęs. Tuo metu kapitonas ir visi jo padėjėjai susirinko ant kapitono tiltelio liūdnais veidais, skaičiuodami minutes. Pagalbos šauksmas telegrafu palietė visų širdis, todėl tikriausiai niekada anksčiau nebuvo taip karštai Dievo meldžiama greičio, kad galėtume laiku padėti, išgelbėti, sumažinti siaubą, kuris, puikiai suvokėme, bus nemažas. Ant tiltelio nebuvo ištartas nė žodis, kai skubėjome per tamsą“. „Birmos“ misija gelbėti keleivius buvo ne tik sunki, bet ir pavojinga. Skubėdamas į šiaurę aklinoje tamsoje L.Stulpino laivas pats turėjo laviruoti tarp vis tankėjančių ledo

> ▶ 1923 metais Lietuvai atgavus Klaipėdos kraštą, L.Stulpinas tapo pirmuoju Klaipėdos uosto viršininku, uosto kapitonu ir šias pareigas ėjo iki pat mirties. Jis kartu su kitais kūrė Lietuvos prekybos laivyną

lyčių ir ledkalnių. Apie pusę dviejų nakties „Titaniko“ radistas pranešė, kad laivas nesulaikomai skęsta ir keleiviai jau pradėti sodinti į gelbėjimosi valtis. Tai buvo paskutinis ryšys su skęstančiu laineriu. „Birmai“ buvo likusios mažų mažiausiai keturios valandos kelio.

Pasiekusi nelaimės vietą, „Birmos“ įgula pamatė čia anksčiau atskubėjusį britų garlaivį „Carpatia“. Jis atsisakė bet kokios L.Stulpino ir jo įgulos siūlytos pagalbos. Tokiam anglų sprendimui greičiausiai įtakos turėjo arši konkurencija tarp skirtingų bevielio telegrafo ryšio operatorių, kurių įrangą naudojo rusų ir britų laivai... Ir tai po 30 kapitono padėjėjų ir įgulos bemiegių valandų ir pastangų padėti... 1913-1918 m. L.Stulpinas vadovavo didžiausiam kompanijos laivui „Russia“. Juo 1918 m. gegužės-birželio mėnesiais lietuviai karo pabėgėliai per Liepojos uostą grįžo iš Suomijos į Lietuvą.

Tarnystė Lietuvos valstybei

1918 m. L.Stulpinas ėmėsi prekybos mišku ir netrukus tapo Lietuvos Respublikos konsulu Liepojoje. 1923 m. Lietuvai atgavus Klaipėdos kraštą, persikėlė į uostamiestį, buvo pirmasis Klaipėdos uosto viršininkas, uosto kapitonas ir šias pareigas ėjo iki mirties. Tapo vienu iš Lietuvos jūrininkų sąjungos kūrėjų, išrinktas šios sąjungos garbės pirmininku. Jis kartu su kitais kūrė Lietuvos prekybos laivyną. 1929 m. apdovanotas LDK Gedimino IV laipsnio ordinu.

1930 m. Lietuvoje jau buvo 10 diplomuotų tolimojo plaukiojimo kapitonų, baigusių navigacijos institutą Suomijos Turku mieste. Tačiau vesti į tolimus kraštus Lietuvos vėliava paženklintą laivą tebuvo šių kapitonų svajonė. Savojo laivyno Lietuvos valstybė nebuvo pradėjusi kurti. Didžiausia kaltė dėl to teko to meto Lietuvos valdžiai, kuri sunkiai įsivaizdavo Lietuvą būsiant jūrų valstybe. Jūroje plazdančios lietuviškos trispalvės L.Stulpinas taip ir neišvydo. Lietuvos vėliavos ant pirmųjų Lietuvos prekybos laivyno laivų „Kretinga“ ir „Utena“ suplevėsavo vėlų 1936 metų rudenį, praėjus trejiems metams po įžymaus kapitono mirties. L.Stulpinas po sunkios ligos mirė 1933 metų liepos 15 dieną. „Palaidokite mane prie jūros“ - toks buvo paskutinis įžymaus kapitono prašymas.

Pirmojo lietuvio kapitono valia buvo įvykdyta - L.Stulpinas palaidotas Smiltynėje. Jo antkapio akmuo tarsi švyturys pasitinka iš tolimų vandenynų į Klaipėdą sugrįžtančius laivus.

Atminimo įamžinimas

Sovietmečiu kapitonas nebuvo viešai minimas. 1988 m. įkurta iniciatyvinė grupė Liudviko Stulpino atminimui įamžinti. Ji pasirūpino sugriauto paminklo Smiltynės kapinėse atstatymu, skulptūrinio biusto prie namo, kuriame gyveno ir dirbo pirmasis uosto kapitonas, pastatymu. 1990 m. birželio mėn. atidengtas paminklas Smiltynės kapinaitėse (skulpt. Regimantas Midvikis, arch.Adomas Skiezgelas). 1991 m. liepos mėn. prie namo Sankryžos g.7, kuriame gyveno kapitonas, atidengta memorialinė lenta ir skulptūrinis biustas (skulpt. Justas Mickevičius, arch. Petras Šadauskas). Tais pačiais metais sukurtas medalis „Jūrų kapitonas Liudvikas Stulpinas“ (skulpt. Motiejus Narbutas). 1997 m. Klaipėdos 28 vidurinei mokyklai suteiktas jūrų kapitono Liudviko Stulpino vardas. 2006 m. mokykloje atidarytas pirmojo Klaipėdos uosto kapitono muziejus. 2008 m. sukurtas dokumentinis filmas „Liudvikas Stulpinas. Pirmasis Klaipėdos uosto kapitonas“. Tais pačiais metais, minint kapitono mirties 75-ąsias metines, netoli gimtinės Jomantų miško take (Telšių r.), atidengtas paminklinis akmuo „Vėjų rožė“.

Parengė Birutė BRAZAUSKIENĖ

RĖMĖJAI: Vilniaus miesto savivaldybė · RESPUBLIKA MŪSŲ · ZONTA INTERNATIONAL · LIETUVOS POLICIJA
DRAUGAI: Šiaulių miesto savivaldybė · Panevėžio miesto savivaldybė · Plungės miesto savivaldybė